

Николай Неновски
Петър Чобанов
Димитър Чобанов

май 2010, Орлеан
май 2010, София

За проблемите на Европа

1

Не сме съгласни с тези влиятелни политици, и сериозни икономисти, които смятат, че еврото напълно ще престане да съществува. Както и с онези, които смятат, че то ще си остане такова каквото е. Еврото и паричната архитектура на Европа не могат и не бива да бъдат повече такива каквито бяха, нови процеси ще настъпят, нови решения са нужни. Въпросът за това дали ще има промени не стои, а по-скоро дискусиата е за това дали тези промени ще станат поне отчасти координирано, с минимална идея за това, което предстои, или събитията ще се развият катастрофално, съпроводени от социални и политически катаклизми.

Уверени сме, че е по-добре и по-честно да мислим в посока координирано решаване на проблемите, а не да чакаме нещата да излязат напълно извън контрол.

Нужно е връщане назад, за да се поправят редица грешки¹. Но връщането на изходната, нулевата точка, при националните пари, е малко вероятно, не само по политически причини, но и по чисто икономически съображения. По естествено е да се направи само стъпка назад и да се възстановят националните пари, като еврото се запази и циркулира редом с тях. Този тип институционална конкуренция дава значително повече шансове за естествено налагане на общите пари, според еволюцията в структурите и предпочитанията на икономическите актьори. В този смисъл новата парична архитектура несъмнено трябва да е отворена система, която да дава възможност за включване на нови компоненти, и нови елементи, в процеса на появата на нови ефективни практики и идеи. Това са тенденциите в останалите сфери на човешката дейност, в информационните технологии, в биологията, в медицината, и няма основания социалната, икономическата и паричната дейност да не следват подобно развитие.

2

Възможно е, евро-*лирите*, евро-*драхмите* и евро-*...ите* да могат да се обединят при определени условия в южно-евро. Разбира се, настоящето евро ще остане да циркулира в тези страни, и ще изпълнява функциите на външни пари. То ще си остане вътрешни пари за страните от Северна Европа, и ще бъде естественото средство за мерене за цялата европейска зона, в него ще се изразява общото равнище на цените. От особено значение за реформата е валутният курс между новото (локално) евро и настоящето евро. Първоначално курсът трябва да бъде фиксиран, за да може поне частично да се

---

¹ Както е казал един известен теоритик на новите справедливи общества, «сега трябва да се върнем два шага назад, а след това два шага вперед».

очаква избуване на “силното” (настоящото) евро от новото (“слабо” евро), т.е. да може да се създаде търсене на новите пари. Системата ще бъде подобна на тази на валутен борд или с някои разновидности. Тази закономерност на изтласкване на добрите от лошите пари, е наблюдаване многократно в паричната история (например левът избутва еврото, непълноценните монети избухват пълноценните монети), макар и избуването никога да не е пълно. Новите локални пари ще бъдат обявени за официално платежно средство, плащане на данъци, пенсии, стипендии и прочие. След като икономиката се оправи и тръгне нагоре², курсът между двата вида пари трябва да се освободи и да стане плаващ. Тогава, добрите пари, ще избухат лошите, пак разбира се ненапълно. В последствие ще бъдат оставени да циркулират заедно и да се конкурират.

Новото локално евро, ще бъде използвано за вътрешни разплащания, и ще изпълнява ролята на малки, дребни пари, които между другото, никога в историята не са били пълноценни и винаги са били приемани по номинал. Тази “слабост” на малките, дребните пари идва от факта, че нивото на цените и трансакционните разходи не позволяват арбитраж « малки – големи » пари, правят го неизгоден.

Целта е новите пари да създадат локална, буферна ликвидност за зоната³, която има нужна от нея, и която зона, не може да се реструктурира без да има социален взрив или политически преврат⁴. Накъсването на паричното пространство не само не увеличава системния риск, но го намалява, защото разграничава ясно лошите от добрите страни, недисциплинираните от дисциплинираните и тези, които работят, от тези, които говорят. В този смисъл намаляване на свързаността на паричната система, в случая евро зоната, ще повиши доверието като цяло.

Както е било в паричната история, локалните пари и парите на отделните общности ще изпълняват ролята на пари със специални функции (*special-purpose money*), а общото евро, ще бъде пари за общи цели (*general-purpose money*). Неизбежността на тази дуалност отдавна е известна на антрополозите и икономистите⁵.

3

Въпреки, че мотивите за промените са повече от ясни, много хора питат, все пак, защо е нужна нова парична архитектура на Европа? Ето основният аргумент.

---

² След 2-3, 23 или 237 години.

³ В изследването от миналата година нарекохме е тези пари – пари-възглавници. За сведение ще посочим, че локалните пари се разпространяват много бързо в различни страни и под различна форма (САЩ, Калифорния например, Бразилия, Куба, Япония, ...) и са обект на многобройни анализи и политически дискусии (в Италия и Япония ...).

⁴ Възможна е друга идеи за подобряване на ликвидността в еврозоната. Нова институция или Европейската комисия, да пуснат нови тип неинфлационни пари, срещу обезпечение от важни европейски обекти и културни ценности (например Айфеловата кула, кулата в Пиза, Берлинската стена, Дворецът на Чаушеску, Паметника на съветската армия в София и др..), които да циркулират паралелно с настоящето евро. Логичен е въпросът, по какво цена ще се осчетоводят тези ценности, кой ще направи оценката? Според нас, най-удачно и естествено е това да направи Китайската агенция за оценка на европейски колатерал (中國評估機構為歐洲抵押品). Подробности за механизма на оценка и за дейността на агенцията ни беше дадена от д-р Юю Мяу, от дирекция «Американски колатерал и ценности» в същата агенция.

⁵ Виж за подробности Maurer, B. (2006), *The Anthropology of Money, Annual Review of Anthropology*, 35: 15-36.

Основен аргумент, който изисква преминаването на нов паричен проект в Европа, базиран на няколко скорости: Когато си висок 79 см, не може да казваш и да се преструваш дълго време на висок 1 метър и 80. Може да кажеш, че си 80 см, може да кажеш че си 1 метър, но да твърдиш дълго време, че си 1 метър и 80 – е прекалено сложно. Рано или късно, столчето, върху което си стъпил, или по-точно, върху което са те качили, и което столче са направили от дървен материал, се разклаща от вятъра, и ти падаш. По-добре да си при ниските, при еднометровите човечета.

4

Става въпрос за това, че страните от еврозоната са структурно различни и никакви координации на фискалната политика не са възможни, най-вече на практика. Никакво европейско ограничение не е възможно за тези, които не знаят че то съществува, или знаят, че то не съществува. Днес е пределно ясно, че не само предпочитанията, но и възможностите на различните страни са различни⁶. Днешната криза, показва основният недостатък на процеса на налагане на общите пари, те бяха наложени централизирано, и не бяха резултат от свободния избор на потребителите на пари. Когато парите се наложат като дълъг процес на избор, те са значително по-устойчиви. Създаването на новите, локални евра, както и позволяването на създаване на ликвидност на регионално и групово ниво (различни видове парични общности), би разширило значително кошницата от избор на потребителите на пари, а това от своя страна би създавало автоматични буфери, които ще се активират според фазите на икономическия цикъл и различните видове шокове.

Нека само си спомним, за това че през 80-те години частният сектор, по-точно банките си създадоха сами и спонтанно частното екю, което беше започнало да изпълнява редица платежни функции (то служеше за фактуриране на търговията, за емисия на дълг и редица други)⁷ и беше започнало да придобива доста добра репутация, която в определен смисъл надвишаваше репутацията на композитното, виртуално екю. Изплашени, че губят контрол, политиците и бюрократите, решиха да вземат процесите под контрол и да си създадат публични пари, които да контролират и управляват. Така се роди еврото, разбира се цялата дискусия за мира в Европа и за мирното съжителстване между европейските народи като фактор за общите пари, има своята логика, макар и силно преувеличена.

---

⁶ Достатъчно е да се посочи, френския политик Франсоа Байру, който в едно интервю в *Le Monde* (23/24 май 2010), няколко пъти посочи, колко много французите обичали инфлацията и печатането на банкноти, това било в тяхната култура. Или пък в същия брой се предлага от някой си Франсуа Моро, да се облагат с данъци машините, които заместват работниците (човешкия труд), и с тези пари да се финансират пенсиите на французите. Идея на която биха се зарадвали и същевременно загрижили, Маркс и Енгелс, ако бяха живи. Защото според тях капитализмът загива именно от факта, че нормата на принадлежна ценност спада при увеличаване органическия състав на капитала (който грубо казано представлява съотношението «машини/работници»). Облагането с данъци би забавило процеса на спад да принадлежната ценност, и съответно загиването на капитализма. За подробности относно тази закономерност, може да се ползват разработките на школата от Студентски град (в тези разработки се използва стойност вместо ценност, но логиката е същата).

⁷ Неновски, Н., В. Йоцов (1997). Избор на резервна валута и фиксиране на валутния курс при въвеждането на паричен съвет, Българска народна банка, *Месечен бюлетин*, 4: 36 – 49.

(http://www.nikolaynenovsky.com/uploads/file/monetary%20theory/IZBOR_REZERVNA.pdf)

Свързан с казаното дотук проблем е създаването на изкуствена централизирана свързаност, унификация на паричното пространство, което засилва опасностите от системни и заразни процеси. Парите са клубно, мрежово благо, а добре е известно от теорията на мрежите, че те имат своите пространствени ограничения и след определен момент започват или да се разпадат или да се накъсват на под-мрежи. Както и от клубовете, те са първо доброволни и второ не са всеобщи, защото иначе биха престанали да са клубове, ще станат публика на стадион.

5

Разбира се има логика в това да се твърди, че допускането на новите, локални евра, биха довели до нови рискове, рискове на валутните курсове, и евентуално до по-високи номинални лихвени проценти (поради порасналата рискова премия). Но съществува и другата логика, която според мен е по-издържана. А именно, че рисковете за цялата зона ще намалееят, защото ще е ясно кой - кой е, и всеки ще отговаря за своя избор. В новата система доверието ще е по-голямо, защото всяка следваща стъпка ще е резултат от избора на потребителя на пари, и той ще носи своята отговорност. Защото не е естествено, южните страни да имат по-ниски реални лихвени проценти от северните страни, когато южните страни постоянно говорят, малко работят и много лъжат. По-добре някога евро-драхмата да стане евро, отколкото еврото да стане драхма, отколкото мярката да стане драхма.

6

Тежък е проблемът за реструктуриране на дълговете в еврозоната по принцип, както и при повторното въвеждане на национални пари⁸. Това е базов въпрос, защото неговото решение се отразява директно върху структурата на балансите (активи/пасиви) на основните сектори на икономиката, банки, бизнес, домакинства и правителство.

Безотговорната фискална политика на повечето страни от ЕС доведе до натрупването на публичен дълг с особено големи размери. Финансовата и икономическата криза развърза ръцете на правителствата да използват фискални стимули, оправдавани с опити за недопускане на голям спад в БВП. Това не се случи, но резултатът е големи бюджетни дефицити (7.25% средно за 2010 по прогнози на ЕК), съчетани с почти нулев растеж и още по-високи нива на дълга. Обслужването на дълга в подобна среда е силно затруднено. Идеята, че дълговете на страните от еврозоната са деноминирани в силна валута (евро) и това може да се отрази дисциплиниращо на правителствата, не се оправда. По-скоро моралният риск надделя и се разчиташе, че страни като Германия и Франция няма да позволят разпадане на еврозоната и ще подкрепят недисциплинираното и рисково поведение. Това доведе до ситуация, при която големите публични дългове поставиха под въпрос самото съществуване на еврозоната.

Възниква въпросът при евентуално въвеждане на национални пари и отказ от еврото какво се случва с публичния дълг. В каква валута ще бъде деноминиран? Ще се предоговаря ли и какъв ще бъде механизмът за това? За целта ще представим няколко дискуссионни сценария, които не претендират за изчерпателност.

---

⁸ Като се започне от пълно анулиране на дълговете (в стил реформи на Солон, или идеи на периодична анулиране на дълговете, и убиване на рентниерите, по Кейнс, или днес на по Фергюсън) до редица технически идеи, например за « сини и червени дългове », Delpla, J., J. von Weizsacker (2010). The Blue bond proposal, *Brugelpolicybrief*, 2010/03 и др..

- Дълговете директно се деноминират в местна валута – това е неизгоден сценарий за кредиторите, тъй като възникват веднага стимули да се инфлира и обезцени дългът. Ако страната-емитент може да генерира сравнително лесно приходи в чуждестранна по-стабилна валута, тя ще посрещне по-лесно обслужването на дълга при обезценка на местната валута.
- Обезценяването на парите често е съпроводено със засилване на регулациите спрямо финансовия сектор да инвестира повече в обезценените пари. Следователно, може при преминаването към местни пари да се емитира нов дълг в местна валута. Новият дълг може да замени/изкупи част от стария. Едновременно с това, финансовите институции (банки, пенсионни фондове и т.н.) могат да бъдат принудени чрез въвеждане на регулации да инвестират в новоемитирания дълг.
- Взема се предвид съотношението на дълга в местна и чужда валута преди страната да влезе в еврозоната и то по някакъв начин се прилага към сегашния размер на дълга. Този вариант отново е неизгоден за кредиторите, особено ако са банки и институции, които са нерезиденти за страната емитент.
- Страните с по-добре развити икономики, които са натрупали голям дълг имат мотивацията да се обезцени еврото преди да го напуснат. Ако го напуснат при ясно изразена тенденция към обезценка на еврото, дългът продължи да е деноминиран в единната валута, то тогава евентуално поскъпване на националната валута ще доведе до по-лесно обслужване на дълга.
- Националните централни банки започнат да изкупуват правителствен дълг на други страни, включително и съществуващ правителствен дълг, държан от частни банки. След това като се откажат от еврото взаимно нетират и канселират притежавания от тях държавен дълг.
- Дългът, държан от резиденти на страната-емитент, директно се преденоминира във възстановената национална валута. Отново възникват стимули за неговата обезценка и загуби на кредиторите.
- Създава се специална институция за реструктуриране на дълга, като тя е наднационална и се търси взаимно изгоден механизъм за всички страни от еврозоната. При този механизъм трябва да се мисли за еднократно канцелиране на дълга, ако това е възможно, за да се облекчи дълговото бреме.

Разбира се, съществува и става все по-вероятен сценарият за запазване на еврото, масирано печатане на пари от ЕЦБ, монетизиране на дълговете, което ще бъде последвано от сравнително висока инфлация. По този начин кризата ще премине през фазите: финансова-икономическа-фискална-икономическа.

Днес, ЕЦБ се кълне, че стерилизира покупките на държавни дългове «боклуци» (гръцки, португалски и ирландски ...), и нарича “ridiculous” тези които казват че ще се предизвика инфлация, ценови диспропорции, както и нарастване на разходите за стерилизация⁹. Всички загуби и разходи, в крайна сметка ще се покриват от данъкоплатците. Ясно е, че историята ще покаже, кой е “ridiculous” и доколко всякакви видове “принципи на разделяне на паричната политика” (separation principle), “неконвенционални и други мерки” (non-conventional measures), не са научните облицовки за инфлационното печатане на пари.

⁹ Виж критиката на Guido Tabellini (няма да посочваме къде, търси сам, напъни се, усилия са нужни).

Що се отнася до България, възможностите са много, стига да си позволим свобода на мисленето. Настоящата система на паричен съвет е удобна, а при определени условия и в определен момент ще съществуват възможности за приемането на новото южно евро, фиксиране към него и за различни комбинации. Както ще е възможно да са пуснат нов тип пари, или да се построи втори паричен съвет, редом с настоящия, при който парите отново ще са покрити, да кажем с ипотечи върху земята, държавна собственост и други¹⁰.

9

Често ни упрекуват, че каквото и да се предложи, политиците решават всичко. Да, в краткосрочен план, това е така, те могат да предприемат конкретни действия, водени преди всичко от своите лични и групови интереси или водени от своите разбирания за това, кое е общ интерес и какво е нужно на другите. Но в дългосрочен план, не те определят нещата, а по-скоро идеите и идеологията, която може да бъде сменена само чрез систематична и бавна подготовка на новите поколения.

В крайна сметка не стана ли ясно, не се ли видя, че видимата ръка на политиците не може да победи невидимата¹¹? Невидимата вижда видимата, а видимата не вижда невидимата, тя може само да я отрича или да и се кара. Видимата ръка никога няма да разбира как функционира икономиката. Дори такава, изтънчена научна школа, като тази от Студентски град, не можа да проникне в тайните на икономическите механизми.

---

¹⁰ С два парични съвета ще е още по-добре (редица икономисти – монетаристи смятат, че с два борда, икономиката по принцип е по-устойчива, това е познатият ни модел «1 отпред – 1 отзад»).

¹¹ За тоталното разминаване между това, което става и това, което правят политиците е достатъчно да се видят телевизионните репортажи, където, както казва един български икономист - практик, « припотени в своите костюми », и радващи се, че са все още доста и заедно, европейските политици и чиновници, седят около големи папки с документи и пият вода. Между другото една мярка би била от полза – да се намалят тези събирания и да се спре постоянното пътуване на безброй национални чиновници и политици (особено на малките държави) за сметка на данъкоплатците. Вместо това да се използват видео- и телеконференции.